

Sosial ulikhet i elevers vei gjennom videregående opplæring i Bergen, Barcelona og Ghent

Elisabeth Hovdhaugen

Til tross for at utdanningssystemene i Norge, Spania og Belgia er svært ulike er valgene elevene gjør i videregående opplæring forbausende like. Dette gjelder særlig for elever fra utdannede familier, og vi ser at foreldres utdanningsnivå betyr mest for elevenes valg.

Sosial ulikhet reproduseres gjennom utdanningssystemets ulike veier

Utdanning blir ofte oppfattet som det som gir muligheter videre i livet, noe som i og for seg er sant. Samtidig vet vi også at når vi ser på hvilken vei elever velger gjennom videregående opplæring så er det også slik at utdanning oftere reproduserer istedenfor reduserer sosial ulikhet. Spørsmålet som stilles i denne artikkelen er om reproduksjon av sosial ulikhet skjer på samme måte innenfor ulike utdanningssystemer?

Som bakgrunn for hvilke forskjeller i sosial reproduksjon mellom utdanningssystemer vi kan forvente å finne tar vi utgangspunkt i Mons (2007) modell. Hun deler systemene i fire grupper etter to dimensjoner, om systemet har tidlig valg av vei (tracking) og om elever kan bli holdt igjen på et trinn eller ikke. Langs den første dimensjonen skiller vi mellom utdanningssystemer der elevene er i en fellesskole forholdsvis lenge

(sammenholdt løp) og utdanningssystemer der elevene tidlig må velge mellom akademisk og yrkesfaglig vei (tidlig spesialisering). Langs den andre dimensjonen skiller vi mellom utdanningssystemer der elevene automatisk fortsetter videre til neste trinn, uavhengig av karakterer eller prestasjon, og utdanningssystemer der elever som ikke presterer over et visst nivå blir holdt tilbake og må gå om igjen.

Mons (2007) fire typer utdanningssystemer er illustrert i Tabell 1. I separasjonsmodellen (Tyskland, Østerrike, Belgia) velger elevene retning eller spesialisering tidlig, og det er vanlig at elever blir holdt igjen på et trinn dersom de ikke oppnår tilstrekkelige karakterer eller presterer over et visst nivå. Den individualiserte integrasjonsmodellen (Island, Sverige, Norge) er motsatsen, her er elevene lenge samlet i en fellesskole, uten valg av vei, og de rykker automatisk opp til neste trinn, uavhengig av karakterer/prestasjoner. Den ensartede integrasjonsmodellen (Frankrike, Spania, Italia) innebærer at elever blir holdt igjen på trinnet dersom de ikke presterer over et visst nivå, men at de alle går i samme løp, mens elever i à la carte-integrasjonsmodellen (f.eks. Storbritannia) automatisk rykker opp til neste nivå, mens de er delt inn etter akademisk eller yrkesfaglig vei.

Tabell 1: Oversikt over Mons (2007) fire modeller.

	Sammenholdt løp, enhetsskole	Tidlig spesialisering i studieforberedende /yrkesfaglig
Automatisk overgang fra et trinn til et annet	Individualisert integrasjonsmodell Bergen (Norge)	A la carte integrasjonsmodell (ikke brukt i sammenligning)
Elever som presterer svakt blir holdt igjen på trinnet	Uniform integrasjonsmodell Barcelona (Spania)	Separasjonsmodell Ghent (Belgia)

Vi sammenligner i denne studien tre modeller: den individualiserte integrasjonsmodellen, separasjonsmodellen og den ensartede integrasjonsmodellen. Tidligere forskning har vist at disse fire kategoriene også er relatert til sosial reproduksjon (Dupriez & Dumay 2008). Vi antok derfor innledningsvis at vi ville se størst sosiale forskjeller i ungdoms veivalg i Ghent, og minst i Bergen, med Barcelona i midten.

Metode

For å undersøke hvordan det går med elevene gjennom videregående undersøker vi hvor de befinner seg i utdanningssystemet i skoleår 11 og 12. Vi sammenligner elevgrupper der foreldrene har høy utdanning med dem som ikke har det, og elever som selv forventer å få gode karakterer med elever som selv forventer å få svake karakterer. Når vi har beregnet sannsynligheter i figurene har vi kontrollert for andre bakgrunnskjenetegn (kjønn, innvandrerbakgrunn og om faren er i arbeid).

Grunnen til at vi sammenligner disse to skoleårene er at videregående opplæring i Belgia og Spania stopper etter skoleår 12 (men fordi elever kan bli holdt igjen i systemet kan de være eldre enn 18 år når de er ferdige eller forlater utdanningssystemet). Skoleår 11 og 12 undersøkes separat, fordi det er ulike utfall i de to skoleårene. I år 11 skiller vi ikke mellom de som er forsinket og de som er utenfor systemet, fordi det ikke er mulig å være forsinket i utdanningsløpet i Norge, bare å være utenfor mens det i Ghent er mulig å være forsinket men ikke utenfor (siden det er skoleplikt for alle elever til fylte 18 år). Dette er derimot mulig i alle systemene i år 12, og dermed operer vi her med fire utfall: studieforbereende utdanning, yrkesfaglig utdanning, forsinket eller utenfor systemet.

Ingen forskjeller mellom byer blant elever fra høyt utdannede familier

Figur 1 og 2 viser beregnede sannsynligheter for at en elev enten tar et studieforbereende utdanningsprogram, et yrkesfaglig utdanningsprogram eller er forsinket/utenfor utdanning i 11. skoleår. I figur 1 sammenlignes elever som selv forventer gode karakterer etter om foreldrene har høyere utdanning eller ikke.

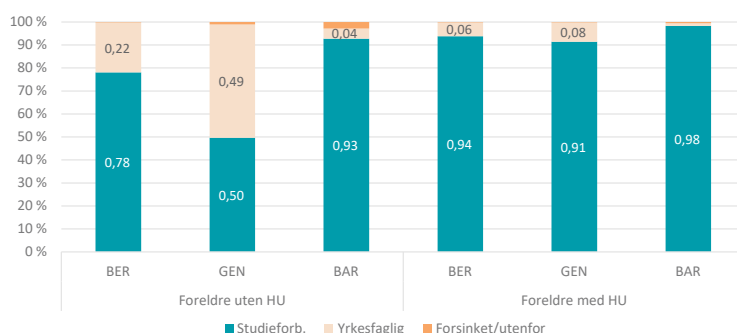
Elever med høyt utdannede foreldre velger vanligvis et studieforbereende utdanningsprogram, 91 til 98 prosent. Med andre ord er det stor likhet mellom elevenes valg i de tre byene. For elever som kommer fra familier uten høyere utdanning, er det derimot større forskjeller. Det er fortsatt veldig sannsynlig at elever

i Barcelona tar en studieforbereende utdanning, 93 prosent gjør det, og bare 4 prosent velger yrkesfag. I Ghent og Bergen derimot er det en større andel som velger yrkesfag, 22 prosent i Bergen og 49 prosent i Ghent.

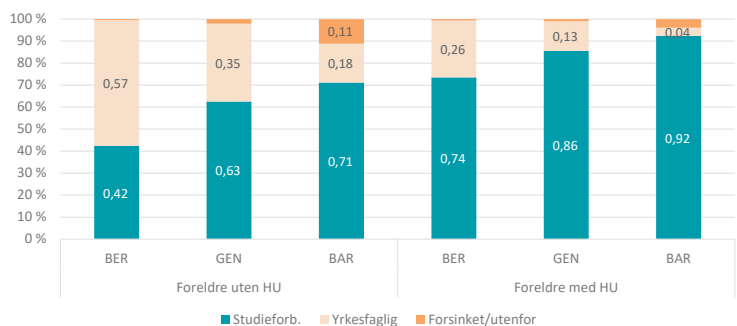
Større forskjeller mellom byene blant elever med svake karakterer

Dersom vi heller vender blikket mot de som forventer å få mindre gode karakterer, finner vi et litt annet mønster. I Barcelona er det fortsatt klart vanligst å velge studieforbereende programmer, uavhengig av foreldres utdanningsnivå. Derimot ser vi at en av ti elever i Barcelona som har foreldre uten høyere utdanning og som forventer svake karakterer er forsinket eller utenfor utdanning i det 11. utdanningsåret, men det er svært uvanlig for alle andre grupper. I både Bergen og Ghent er andelen som søker yrkesfag generelt større blant elever som forventer svake karakterer, og at dette særlig gjelder for de som kommer fra familier uten høyere utdanning.

Vi har gjort tilsvarende analyse for hvor elevene er i det 12. skoleåret. I hovedsak viser analysene det sam-

Figur 1: Sannsynlighet for å ta studieforbereende program, yrkesfaglige program eller være forsinket/utenfor i 11e skoleår blant elever som forventer gode karakterer, etter by og foreldres utdanning.

Figur 2: Sannsynlighet for å ta studieforbereende program, yrkesfaglige program eller være forsinket/utenfor i 11e skoleår blant elever som forventer mindre gode karakterer, etter by og foreldres utdanning.

me mønsteret for år 12 som det vi har vist for år 11. Eneste forskjellen er at det i år 12 er mulig å skille ut de som er utenfor videregående opplæring. Det er generelt uvanlig å være utenfor systemet: kun 1-2 prosent for de fleste gruppene. Unntaket er elever fra familier uten høyere utdanning som selv forventer svake karakterer i Barcelona, der er 9 prosent utenfor. Mønsteret vi ser i figur 1 går igjen: blant de med gode karakterer velger en klar majoritet av elevene i Bergen og Barcelona studieforberedende programmer, mens en litt større andel av elevene i Ghent fra høyt utdannede familier velger yrkesfag, selv om de forventer gode karakterer. For de som forventer svakere karakterer er mønsteret det samme som i figur 2, høyest andel som velger yrkesfag i stedet for studieforberedende i Bergen og lavest i Barcelona. Generelt fremstår det som elever i Barcelona heller velger å gå om eller være utenfor videregående opplæring i stedet for å velge yrkesfag.

Den mest slående forskjellen mellom de tre byene at i Ghent og Bergen er det forskjell i valg av type utdanningsprogram etter om elevene kommer fra en familie med eller uten høyere utdanning, mens vi ikke observerer den samme forskjellen i elevenes valgmønstre basert på sosial bakgrunn i Barcelona.

Foreldrenes utdanningsnivå betyr mest for barnas valg

I sum indikerer analysene at det å ha foreldre med lite utdanningsressurser er den variabelen som har størst innvirkning på hvilken vei eleven velger gjennom videregående, men at dette også påvirkes av karakterer.

Med andre ord bekrefter denne studien at utdanningsvalg reproducerer sosiale ulikheter.

Siden dette er en sammenlignende studie er det mulig å også se på likheter og forskjeller mellom de tre byene. Basert på tidligere forskning (Mons 2007, Dupriez & Dumay 2008) antok vi innledningsvis at vi ville se størst sosiale forskjeller i valg i Ghent, og minst i Bergen, med Barcelona midt imellom. Men det analysene viser er dels at elever i alle byene ser ut til å foretrekke studieforberedende programmer, uavhengig av sosial bakgrunn. Det vil si, elever har, alt annet likt, størst sannsynlighet for å velge studieforberedende programmer. Imidlertid viser analysene også at vår opprinnelige antakelse ikke stemmer, da Bergen og Ghent er mer like hverandre mens Barcelona er forskjellig. Dette er blant annet synlig ved at en større andel av alle elever, uavhengig av foreldres utdanningsnivå og om de forventer gode karakterer, velger studieforberedende programmer i stedet for yrkesfag i Barcelona. I Ghent og Bergen er det også vanligst å velge studieforberedende programmer, men dersom vi ser på elever som enten har foreldre uten høyere utdanning eller svake karakterer så er det litt vanligere å velge yrkesfag, sammenlignet med elever som har gode karakterer og foreldre med høy utdanning.

Referanser

- Dupriez, V., & Dumay, X. (2006). Inequalities in school systems: effect of school structure or of society structure? *Comparative education*, 42(2), 243-260
- Mons, N. (2007). *Les nouvelles politiques éducatives: La France fait-elle les bons choix?* Paris: Presses universitaires de France.

NIFU

Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning

Nordic Institute for Studies in Innovation, Research and Education

NIFU tilbyr handlings- og beslutningsorientert forskning til offentlig og privat sektor. Forskningen omfatter hele det kunnskapspolitiske området – fra grunnopplæring, via høyere utdanning til forskning, innovasjon og kompetanseutvikling i arbeidslivet. Instituttet har i tillegg nasjonalt ansvar for produksjon, analyse og formidling av statistikk og indikatorer for det norske FoU- og innovasjonssystemet.

NIFU

PB 2815 Tøyen, NO-0608 Oslo
www.nifu.no | post@nifu.no